

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE

2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР

др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД

2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигвна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринеv-Гринеvич, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринеv-Гринеvич,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигвна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство:
проблематика й перспективи розвитку 15

Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории
языка для специальных целей (ЯСЦ) 29

Сергей Викторович Гринев-Гриневич: Антропологистика
как современное развитие терминоведения 41

Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка
беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх
лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. 51

Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii
i terminografii powstałe w instytucie komunikacji
specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu
warszawskiego w latach 2010–2015 61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический
словарь: новый тип терминологических словарей 71

Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной
терминографии 85

Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и
граматичких термина у двојезичном описном
речнику (на примеру Новог турско-српског речника /
Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük) 91

Данко Шипка: Двојезична терминологија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база терминолошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикография Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-терминолошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске терминолошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основним значењима – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских израживања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Грамаћичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је zgodна прилика да се сагледа српска термилологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу термилологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

POČIATKY SLOVENSKEJ TERMINOLOGICKEJ DATABÁZY A JEJ SÚČASNOSŤ A BUDÚCNOSŤ*

Jana Levická**

Autorka v článku načrtáva vznik a vývoj projektu Slovenskej terminologickej databázy. Okrem základných zásad budovania tejto databázy charakterizuje jej celkové zameranie a filozofiu, ako aj zdôvodnenie zmien, ku ktorým došlo za deväť rokov fungovania projektu v otázke použitého softvéru, makroštruktúry i mikroštruktúry terminologických záznamov. V druhej časti príspevku predstavuje špecifiká a výsledky prebiehajúceho projektu zameraného na digitalizáciu a reflexiu terminologickej teórie a praxe popredného slovenského lingvistu a terminológa Jána Horeckého.

Kľúčové slová: terminológia, terminologická teória, terminologická práca, terminologická databáza, terminologický zdroj, terminologický záznam, terminologické plánovanie, digitalizácia, centralizácia

Úvod

Potreba všeobecnej terminologickej databázy sa na Slovensku pociťovala už koncom 80. rokov 20. storočia v súvislosti s centralizáciou terminologickej práce a informácií: „Ukazuje sa, že bez autoritatívneho koordinačného centra, ktoré by na solídnej odbornej úrovni cieľavedome organizovalo terminologickú prácu v okruhu národnej terminológie a potom aj na medzinárodnej úrovni, nemožno v štandardizácii odbornej terminológie dosiahnuť potrebný pokrok a želaný stabilný stav. [...] Stálou úlohou terminologickej komisie bude vypracúvať súpisy pojmov (termínov) a ich vedecké definície a ucelené súpisy publikovať v odbornom časopise daného vedného odboru a zároveň ich pravidelne posielat' koordinačnému terminologickému centru, ktoré by malo disponovať bankou termínov so zodpovedajúcim kádrovým a technickým vybavením“.¹

Nová ekonomicko-politická situácia bývalého Československa po roku 1989 so sebou priniesla aj radikálnu zmenu terminologickej lexiky, čím sa ešte znásobila

* Tento článok vznikol a bol podporený v rámci projektu *Analýza terminologickej práce Jána Horeckého ako inšpirácia pre terminologický manažment 21. storočia na Slovensku* VEGA č. 2/0114/15.

** Slovenský národný korpus Jazykovedný ústav L. Štúra SAV; janal@korpus.sk

¹ Rozvoj vedných odborov v SAV a starostlivosť o odbornú terminológiu. – Kultúra slova, 23, 1989, s. 130 a 131, (spoluautor J. Kačala).

naliehavosť koordinovať terminologickú prácu na Slovensku, ktorú na počiatku nového milénia konštatovala **Koncepcia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky Ministerstva kultúry SR**² z februára 2001, pričom vybudovanie terminologickej databázy v rámci ochrany a rozvoja slovenského jazyka uvádzala ako jednu z prioritných úloh.³ V časti C tejto koncepcie s názvom *Terminológia a terminologickej komisie* sa píše, že „prvoradou požiadavkou v záujme celej vedeckej a odbornej verejnosti je **vybudovať banku termínov** a sprístupniť ju v elektronickej podobe. Je to finančne i personálne náročná úloha, vyžadujúca si medzirezortnú spoluprácu. Najlepšie odborné predpoklady na budovanie banky dát má jazykovedný ústav“.

Prvé kroky vedúce k vybudovaniu takejto databázy sa uskutočnili až počiatkom nového tisícročia na pôde Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v oddelení Slovenského národného korpusu. V rokoch 2005 – 2007 prebiehala analýza terminologickej práce a terminologických projektov na Slovensku a vo svete spolu s prípravou projektu Slovenskej terminologickej databázy (STD). V máji 2007 sa sprístupnila prostredníctvom internetu pilotná verzia STD, ktorej testovacie dáta pochádzali z terminologických súpisov uverejňovaných v časopise *Kultúra slova*⁴.

1. Charakteristika Slovenskej terminologickej databázy

V zmysle záverov okrúhleho stola na tému národných terminologických databáz, ktorý sa konal v rámci 6. samitu Európskej asociácie pre terminológiu (EAFT) roku 2012 v Oslo⁵, by sa STD dala označiť za *národnú*⁶ terminologickú databázu, keďže sa buduje v rámci Jazykovedného ústavu Ľ. Šúra SAV, je voľne prístupná a bezplatná a má ambíciu postupne spracovávať a sprístupňovať terminológie všetkých odborov a disciplín⁷, t. j. obsiahnuť odbornú lexiku čo najväčšieho

² Koncepciu vypracoval odbor literatúry, knižnej kultúry a štátneho jazyka Ministerstva kultúry SR.

³ <http://www.culture.gov.sk/umenie/ttny-jazyk/koncepcie-starostlivosti-o-statny-jazyk>

⁴ <http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/>

⁵ <http://eaft-aet.net/en/activities/summit-2012/>

⁶ Netreba zabúdať na fakt, že ekvivalentom anglického adjektíva *national* v slovenčine nie je len slovo *národný* ale aj *štátny*.

⁷ Ako uviedol Henrik Nilsson, v súčasnosti prezident EAFT, toto anglické adjektívum v pomenovaní databázy môže označovať jednu alebo viaceré z uvedených desiatich skutočností: financovanie terminologickej databázy pod záštitou vlády daného štátu, prepojenie na národné alebo lingvistické centrum, základ v *národnom* pojmovom svete, výber jazyka (prevažne jedného, štátneho jazyka), istú kvalitu, dostupnosť, rozsah (snaha zaznamenať všetky odborové terminológia v danej krajine), istý status (čo môže mať vplyv na používanie, napríklad presadzovanie istých termínov v istých kontextoch), unikátnu pozíciu (ak iná terminologická databáza neexistuje) a napokon môže predstavovať marketingový zámer. Na záver okrúhleho stola sa prítomní účastníci zhodli na minimálne troch kritériách terminologickej databázy, ktorá sa môže legitímne označiť anglickým adjektívom

počtu humanitných, spoločensko-vedných, prírodných i technických disciplín, šport a záujmové činnosti nevynímajúc.

Predpokladom **usmerňovania, koordinácie a harmonizácie terminológií** je centralizácia terminologických zdrojov na Slovensku, o ktorú sa projekt STD takisto usiluje. Dostupnosť terminológií v STD prostredníctvom internetu umožňuje rýchlejší a jednoduchší **prístup** širokej verejnosti k odbornej slovnej zásobe v mnohých disciplínach, **rýchlejšie šírenie** nových termínov a pojmov. Treba upozorniť, že projekt STD sa neobmedzuje na konkrétneho adresáta, je určený nielen akademickej sfére, ale aj verejnej a štátnej správe, prekladateľskému sektoru a celej širokej verejnosti.

Projekt STD sa primárne zameriava na deskripciu pojmov a im prislúchajúcich termínov v slovenčine, pričom sa snaží postihnúť aj situačno-komunikačný a temporálny aspekt odbornej lexiky⁸. Čiastočnou výnimkou deskriptívneho prístupu je snaha o usmerňovanie tvoriacej sa terminológie, v ideálnom prípade po diskusii odborníkov alebo odborníkov a laikov. V praxi to znamená, že napríklad pri dvojici alebo trojici synonymných termínov sa upozorní na ústrojnejší alebo spisovnejší z nich (pozri časť 2).

Pokiaľ ide o technickú stránku projektu, projektový tím zvolil WikiWiki systém práce, založený na softvère MoinMoin wiki⁹, implementovanom v programovacom jazyku Python, a jeho jednoduchom značkovacom jazyku (markup language)¹⁰, ktorý umožňuje priebežnú kontrolu a revíziu webových wiki stránok STD a tiež dostupnosť a spoluprácu pri tvorbe STD pre záujemcov z radov širokej verejnosti. Voľba softvéru wiki sa opierala aj o jeho bezplatnosť a otvorenosť z hľadiska autorských práv.

Pôvodným zámerom tvorcov STD, ktorý podporovala aj filozofia softvéru wiki, bolo podnietiť záujem odborníkov a laikov o dopĺňanie a aktualizáciu terminologických údajov v STD, pričom táto otvorenosť projektu voči zásahom „zvonka“ sa mala zachovať len za predpokladu, že sa užívatelia nebudú uchýľovať k internetovému vandalizmu. Zároveň projekt STD očakával od tejto spolupráce s odbornou i laickou verejnosťou spätnú väzbu, ktorá by prispela nielen k rozširovaniu STD ale aj a najmä k zvyšovaniu jej kvality.

national: 1) neobmedzuje sa na konkrétne vedné oblasti; 2) má istý status, t. j. uznávajú ju odborníci a terminologická alebo lingvistická inštitúcia celoštátnej úrovne a 3) je dostupná, t. j. otvorená a neobmedzujúca v zmysle autorských práv.

⁸ Každý termín je povinne označený pragmatickým kvalifikátorom, ktorý sa vyberá z nasledujúcej ponuky: normalizovaný, legislatívny, eurolegislatívny, odporúčaný, zastaraný, neologizmus, profesionalizmus.

⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/MoinMoin>

¹⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Markup_language

1.1. Makroštruktúra a mikroštruktúra STD

Pri tvorbe a rozširovaní STD sa dbá o dodržiavanie niekoľkých zásad na úrovni makroštruktúry a najmä mikroštruktúry databázy. V prvom rade ide o **konzistentnosť** informácií v rámci konkrétneho terminologického záznamu ako aj medzi súvisiacimi záznamami. Z hľadiska obsahu sa najmä pri revízii terminologických záznamov upriamuje pozornosť na to, aby nedochádzalo k **duplicit**e terminologických informácií, aby sa zachoval princíp **komplementarity** jednotlivých položiek jedného terminologického záznamu a aby v prípade definícií príbuzných či hierarchických usúvz'aznených termínov nedochádzalo k **cirkularite**.

Vzhľadom na možnú výmenu terminologických údajov s centrálnou terminologickou databázou Európskej únie IATE¹¹ alebo napríklad projektom Eurotermbank¹² sa pre projekt STD zvolil tezaurus EuroVoc 4.3 dostupný vo všetkých jazykoch EÚ (dnes aktuálna verzia 4.4¹³), ktorý slúži ako klasifikačný systém, t. j. deskriptory tohto tezauru figurujú v položke s názvom OBLASŤ v každom terminologickom zázname a pomáhajú tak zaradiť termín do konkrétneho odboru či disciplíny.

Samotný návrh štruktúry terminologického záznamu sa opieral o prieskum kategórií terminologických záznamov jednotlivých svetových databáz¹⁴ a najmä o normu *STN ISO 10241 Medzinárodné terminologické normy. Tvorba a úprava*.¹⁵ V súlade s overenými postupmi terminologickej praxe sa prihliadalo na relevantnosť jednotlivých kategórií terminologických informácií vzhľadom na cieľového užívateľa (potreby terminológa, odborníka, prekladateľa, pedagóga či laika sa pri vyhľadávaní v databáze rôznia) a reálne možnosti projektu. Pri výbere jednotlivých položiek a klasifikácii ich dôležitosti sa zohľadnili aj výsledky prieskumu potrieb prekladateľov na odborných fórach v roku 2005. Prvý návrh terminologického záznamu pozostával z 11 položiek, pričom 5 z nich sa označilo za povinné: **termín, oblasť, definícia, zdroj definície a použitie termínu**¹⁶, kým ostatné údaje zahŕňajúce kontext, zdroj kontextu, príbuzné termíny, cudzojazyčné ekvivalenty, poznámka a spoľahlivá webová stránka sa označili za nepovinné, ale vítané.

¹¹ <http://iate.europa.eu>

¹² <http://www.eurotermbank.com>

¹³ <http://eurovoc.europa.eu>

¹⁴ Bez ohľadu na účel a cieľového adresáta obsahujú všetky analyzované databázy nasledujúce údaje: 1) termín a definíciu/výklad (IATE len fakultatívne), 2) oblasť, 3) zdroj, 4) synonymá, 5) cudzojazyčný ekvivalent.

¹⁵ Norma **STN ISO 10241 Medzinárodné terminologické normy. Tvorba a úprava** uvádza zloženie terminologického záznamu nasledovne: údaje o *termíne* (lingvistická stránka), *pojme* (odborná stránka) a *tvorbe samotného záznamu* (administratívna stránka).

¹⁶ Popis jednotlivých zložiek terminologického záznamu možno nájsť aj na webovej stránke projektu https://terminologickyportal.sk/wiki/O_projekte pod názvom *Legenda terminologického záznamu*.

2. Zmeny v projekte STD od roku 2007

Prvé roky fungovania pilotnej verzie STD ukázali, že v slovenských podmienkach je zatiaľ kolaboratívny systém terminologickej práce nereálny, projekt nezaznamenal ani jeden relevantný pokus o kvalitný príspevok do niektorej z terminológií. Keďže pri vytváraní konkrétneho terminologického záznamu je v rámci WikiWikiWeb potrebné vytvoriť osobitnú stránku, ktorej názov musí byť jedinečný, no zároveň sa zhoduje s heslovým termínom terminologického záznamu, zápis terminologických homónym a polysém predstavoval problém. Neexistenciu špecifického identifikátora termínu sa podarilo v projekte STD vyriešiť rozlišovaním takýchto termínov pomocou čísla v hornom indexe. Ďalšou nevýhodou softvéru MoinMoin wiki bola časová náročnosť: s pribúdajúcimi termínmi sa predlžoval čas vyhľadávania a práce s STD.

Krátko po spustení pilotnej verzie STD sa terminologický záznam z praktických dôvodov rozšíril o dve položky: synonymum a informáciu o terminologickej komisii, ktorá termín schválila alebo neodporučila (pozri obr. 1).

termín	parazitický marketing
synonymum	parazitizmus, príživnícky marketing, cudzopasný marketing
oblasť	marketing
definícia	využitie marketingu konkurencie vo svoj prospech
zdroj definície	Viestová, K., Štofilová, J.: Malý lexikón marketingu. 2011.
kontext	
zdroj kontextu	
použitie termínu	odporúčany
autorita	
príbuzné termíny	pseudomarketing
cudzojazyčný ekvivalenty	en:
poznámka	Ide o techniky a metódy, ktoré ťažia z faktu, že sa vydávajú za marketing.
URL	

KategóriaMarketing

Obr. č. 1 – Ukážka terminologického záznamu

Pristavme sa pri terminologickom údaji synonymum, ktorý predstavuje v prípade vyplnenia hyperlink synonymného terminologického záznamu, ktorý je z hľadiska koncepcie STD vyplnený len čiastočne (pozri obr. 2). Jeho úlohou je totiž odkazovať na tzv. dominantné synonymum, pričom dominantnosť sa chápe z hľadiska frekvencie používania, preferencie odborníkov alebo spisovnosti termínu. Namiesto definície sa preto v takomto terminologickom zázname uvádza

len odkaz na definíciu dominantného termínu. Okrem toho má terminologický záznam synonyma vyplnenú položku *oblasť*, použitie a prípadne poznámku osvetľujúcu jeho špecifiká vzhľadom na dominantný termín.

≠	termín	príživnícky marketing
≠	synonymum	parazitický marketing
≠	oblasť	♥ marketing
≠	definícia	<i>pozri definíciu synonyma</i>
≠	zdroj definície	🌐
≠	kontext	
≠	zdroj kontextu	
≠	použitie termínu	neologizmus
≠	autorita	
≠	príbuzné termíny	
≠	cudzojazyčný ekvivalenty	🌐 en: 🌐
≠	poznámka	
≠	URL	

KategóriaMarketing

Obr. č. 2 – Ukážka synonymného terminologického záznamu

2. 1. Rozširovanie STD

Kým roku 2007 pilotná verzia STD obsahovala päť terminologických zbierok celkovo zahŕňajúcich 1206 terminologických záznamov z astronómie (779), bilingvizmu (193), civilnej ochrany (72), migračnej politiky (38) a požiarnej ochrany (124), začiatkom roka 2016 ponúkala STD verejnosti 7013 terminologických záznamov, pričom niektoré terminologické zbierky sa tvorili ako samostatné projekty, iné sa podarilo získať viac-menej hotové od ich autorov. Samostatné terminologické projekty, ktoré vznikli z iniciatívy tvorcov STD v spolupráci s odborníkmi, sa sprístupňovali v nasledovnom poradí:

- * korpusová lingvistika roku 2007 (70 terminologických záznamov);
- * historické meracie jednotky roku 2008 (88 terminologických záznamov);
- * sociálna ochrana v rokoch 2008 – 2009 (713 terminologických záznamov);
- * história v rokoch 2008 – 2009 (224 terminologických záznamov);
- * marketing v rokoch 2010 – 2013 (pozostávajúca zo 659 terminologických záznamov,);

- * masmediálna komunikácia v rokoch 2014 – 2015 (553 terminologických záznamov, momentálne v revízii);
- * filozofia roku 2015 (158 terminologických záznamov);
- * informačné technológie v rokoch 2015 – 2016 (150 terminologických záznamov, jej dokončenie sa plánuje na sklonku roka 2016).

3. Súčasnosť projektu STD a plány do budúcnosti

Rok 2016 priniesol projektu STD zmenu webovej adresy¹⁷ a najmä softvéru v podobe Semantic MediaWiki¹⁸. Novinkou je okrem nového grafického výzoru predovšetkým obmedzenie úprav a tvorby terminologických záznamov len na registrovaných používateľov, viacúrovňový systém revízie a schvaľovania záznamov a v neposlednom rade možnosť budovania ontológií. V rámci nového softvéru sa plánuje automatizovaná aktualizácia niektorých terminologických údajov, najmä pokiaľ ide o zmeny definícií pri novelizácii slovenskej legislatívy alebo o zmeny deskriptorov v tezaure EuroVoc.

Pokiaľ ide o zmeny v terminologickom zázname ako takom, v najbližšom čase sa rozšíri paleta kvalifikátorov o dva: *historizmus* a *navrhovaný projektom STD*. Okrem toho sa v novej STD nezobrazuje celá tabuľka pôvodného terminologického záznamu ale len tie kategórie údajov, ktoré sa do záznamu vložili (pozri obr. č. 3).

Termin Diskusia Zobraziť formulár Čítať Hľadať

parazitický marketing

Odporúčany termín

OBLASŤ: MARKETING

DEFINÍCIA: využitie marketingu konkurencie vo svoj prospech

ZDROJ: Viestová, K., Štofllová, J.: Malý lexikón marketingu. 2011.

SYNONYMUM: parazitizmus, príživnícky marketing, cudzopasný marketing

PRÍBUZNÉ TERMÍNY: pseudomarketing

POZNÁMKA: Ide o techniky a metódy, ktoré ťažia z faktu, že sa vydávajú za marketing.

Kategória: Marketing

Obr. č. 3 – Ukážka terminologického záznamu v novej STD

¹⁷ <http://www.terminologickyportal.sk/wiki>

¹⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Semantic_MediaWiki

Keďže v minulosti sa objavili možnosti pridať do terminologických záznamov údaje v inom ako slovenskom jazyku, v novej STD sa tieto umiestnili na koniec terminologického záznamu s označením Cudzozajčné údaje, pričom konkrétne definície či kontexty sú označené skratkou príslušného jazyka.

Okrem prirodzeného úsilia získavať pre STD hotové terminologické zbierky od ich autorov sa v blízkej budúcnosti počíta s rozširovaním databázy vďaka prístupným dátam terminologickej databázy IATE. V prípade zväčšenia projektového kolektívu by bolo možné začať výskum v oblasti terminologickej synonymie a dynamiky, konkrétne sledovanie a opis vzniku termínov ako aj ich zastarávania najmä na korpusovej báze.

3.1. Centralizácia terminologických zdrojov a informácií

V priebehu budovania STD sa ukázala aj potreba centralizovať nielen terminologické zdroje samotné, ale aj praktické a teoretické informácie týkajúce sa terminológie a terminologickej práce počnúc bibliografiou terminologickej literatúry, cez digitalizované časopisy a publikácie až po odkazy na externé terminologické zdroje na Slovensku, zahraničné pracoviská, databázy alebo práce. V súlade s plánmi skúmať dynamiku terminológií je nutné zhromaždiť na jednom mieste aj staršie terminologické zbierky, najmä glosáre, ktoré vznikli v spolupráci s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV v 50. a 60. rokoch 20. storočia.

3.2. Projekt Analýza terminologickej práce Jána Horeckého ako inšpirácia pre terminologický manažment 21. storočia na Slovensku

Počiatok centralizačných snáh v oblasti terminológie predstavuje trojročný čiastkový projekt v rámci STD orientovaný na teóriu, historiografiu aj digitalizáciu s názvom *Analýza terminologickej práce Jána Horeckého ako inšpirácia pre terminologický manažment 21. storočia na Slovensku* VEGA č. 2/0114/15, ktorý sa začal roku 2015. Profesor Ján Horecký (1920 – 2006), jedna z najvýraznejších a najvšestrannejších postáv slovenskej lingvistiky a nestor terminologickej teórie a práce na Slovensku, už od roku 1947 upriamoval svoju pozornosť na problematiku terminologickej teórie a praxe. Po vzniku terminologického oddelenia vtedajšieho Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení sa v roku 1950 stal jeho jediným členom a neskôr, keď pribudli ďalší dvaja odborní pracovníci, jeho vedúcim. Otázka terminológie bola v tom čase natoľko aktuálna, že koncom roka 1951 už pracovalo 21 terminologických komisií (Horecký 1960: 255), pričom pracovníci spomínaného oddelenia boli súčasťou každej z nich. Náplňou práce Jána Horeckého a jeho spolupracovníkov bola tvorba a ustáľovanie terminológie v spolupráci s odborníkmi daného odboru a najmä tvorba metodiky terminologickej práce. V neskoršom období participovali na terminologickej revízií legislatívnych

noriam a najmä učebníc. Výsledkom ich čínorodého snaženia boli terminologické slovníky, dvojazyčné slovníky a od roku 1951 bulletin *Odborné názvoslovie*, na ktorý roku 1953 nadviazal časopis *Slovenské odborné názvoslovie* (1953–1961), neskôr premenovaný na *Československý terminologický časopis* (1962–1966), kde vychádzali odborné i praktické články, ako aj diskusie a recenzie terminografických prác. V obidvoch pôsobil Ján Horecký ako hlavný redaktor.

Svoje teoretické uvažovanie a prax z tohto aktívneho terminologického obdobia zhrnul Ján Horecký v diele *Základy slovenskej terminológie*, ktoré vyšli v roku 1956. Sám upozorňoval, že nejde o vyčerpávajúcu prácu a ďalej sa spolu s kolegami zaoberal vlastnosťami termínov, ich typológiou, problematikou definície ako aj lingvistickými javmi, ako je homonymia, synonymia a najmä motivácia. Podrobne rozpracoval štvorzložkovú teóriu vzťahu termínu a pojmu (Horecký 1974). U Horeckého prirodzene prevažoval lingvistický pohľad na terminologické otázky, čo však v čase fungovania terminologického oddelenia SAVU nebolo v Európe samozrejmosťou. Ako uviedol: „... dôležitým kritériom pre posudzovanie terminológie je štruktúra domáceho jazyka; čo odporuje tejto štruktúre, preniká do terminológie veľmi ťažko“ (Horecký 1965: 199). Horecký považoval za potrebné opakovane poukazovať na vzťahy medzi termínmi a slovami bežnej slovnej zásoby, na neustály pohyb medzi týmito dvoma oblasťami a v neposlednom rade na miesto terminológie v rámci všeobecnej lexiky.

Aj z jeho neskorších prác je zrejmé, že sa snažil terminologické systémy vnímať komplexne – nielen vo vzťahu k danému odboru a jeho pojmovému systému, vo vzťahu k iným terminológiám ale najmä vo vzťahu k všeobecnému jazyku a k jeho používateľom. Vzhľadom na vtedajšie štátoprávne usporiadanie sa prioritne zaoberal aj konfrontáciou tvorby termínov v slovenčine a v češtine – bol členom Československej ústrednej terminologickej komisie a spoluautorom koncepcie koordinácie českej a slovenskej terminológie.

Keďže bibliografia Horeckého textov s terminologickým zameraním presahuje štvorciferné číslo, pričom ich hodnota pre terminologickú prácu je nesporná aj v súčasnosti, projekt zahŕňa vypracovanie výberovej anotovanej bibliografie a sprístupnenie čo najväčšieho počtu týchto textov on-line. Záujemcovia o terminologické otázky budú môcť vyhľadávať Horeckého články na základe kľúčových slov, nadpisov a abstraktov, vytvorených v rámci projektu. Do polovice roka 2016 sa podarilo vytvoriť vyše 650 abstraktov k článkom a tematicky ich zatriediť. Z hľadiska digitalizačnej časti projektu možno skonštatovať, že sa dokončila digitalizácia všetkých čísel časopisu *Slovenské odborné názvoslovie* (celkovo 3456 strán), 50 Horeckého článkov (približne 500 strán) a už spomínané terminologické glosáre, ktoré vznikali za spolupráce s Jazykovedným ústavom SAVU najmä v 50. rokoch 20. storočia (približne 1000 strán).

Ako už napovedá názov, projekt zároveň predpokladá aj teoretickú reflexiu terminologických princípov Jána Horeckého a ich aplikáciu v súčasnosti. V po-

slednom roku projektu sa plánuje vydanie vybraných kľúčových Horeckého prác v angličtine a aktualizácia terminologickej príručky pre verejnosť¹⁹, ktorú Ján Horecký napísal spolu s Ivanom Masárom a ktorá neoprávnenne upadla do zabudnutia aj kvôli spoločensko-politickým zmenám roku 1989, keďže v danom pohnutom čase bola publikovaná v *Kultúre slova*. Horeckého úspešné pôsobenie v rôznych terminologických komisiách, akceptácia jeho návrhov nových termínov odborníkmi a najmä erudovaný prístup k preberaniu cudzích termínov je viac než inšpiráciou – táto praktická príručka koncipovaná pre potreby slovenskej terminologickej práce konca 80. rokov 20. storočia by po doplnení a rozšírení mohla slúžiť ako základ pre prácu v rôznych terminologických projektoch. Na začiatku 21. storočia totiž vidíme v stave slovenských terminológií, ktoré by potrebovali solídnu revíziu a terminologický manažment, paralelu so situáciou po druhej svetovej vojne.

BIBLIOGRAFIA

- Horecký 1956: J. Horecký, *Základy slovenskej terminológie*, Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 146 s.
 Horecký 1960: J. Horecký, Pätnásť rokov slovenskej terminológie. *Slovenská reč*, 25, 254–270.
 Horecký 1965: J. Horecký, Kritériá terminológie. *Československý terminologický časopis*, 4, 193–200.
 Horecký 1974: J. Horecký, Obsah a forma termínu. *Kultúra slova*, 8, s. 321–324.
 Horecký 1989: J. Horecký – I. Masár, Pomocný materiál k metodike ustaľovania termínov. *Kultúra slova*, 23, 132–144.
 Levická 2008: J. Levická, Slovenská terminologická databáza. *Kultúra slova*, roč. 42, č. 3, 139–157.
 Masár 1989: I. Masár – J. Kačala, Rozvoj vedných odborov v SAV a starostlivosť o odbornú terminológiu. *Kultúra slova*, 23, 129–132.
 STN ISO 10241 (2000) Medzinárodné terminologické normy. Tvorba a úprava.

Jana Levická

THE ORIGINS OF THE SLOVAK TERMINOLOGY DATABASE AND ITS PRESENT AND FUTURE

Summary

The author introduces her paper by outlining the socio-political background of the Slovak Terminology Database project in the 1980s and 1990s. In the first part of the paper, the author focuses on the main goals of the project – namely terminology planning, terminology coordination and harmonisation – and emphasizes the key role of the national terminology database in the process of enhancing and spreading the new as well as standardised terminology. In addition to commenting

¹⁹ Pomocný materiál k metodike ustaľovania termínov. – *Kultúra slova*, 23, 1989, s. 132–144. (v spolupráci s Ivanom Masárom).

on the chosen MoinMoin wiki engine, the paper also deals with the specificities of the macrostructure and microstructure of the Slovak Terminology Database, especially the data categories of the term record in its historical development. As to the terminological principles of the term record creation, the project team lay great emphasis on quality matters including consistency of term records in the database and complementarity of data within a term record, and last but not least, make efforts to avoid duplicity of terminology information and circularity of definitions. The second part of the paper is devoted to the present-day terminology resources of the project, changes within the Slovak Terminology Database and future plans. The last section of the paper presents a partial project of the Slovak Terminology Database aimed at the re-evaluation of the thoughts and the digitalisation of hundreds of texts written by prominent Slovak linguist and terminologist Ján Horecký.

Keywords: terminology, terminological theory, terminology work, terminology database, terminological resource, term record, terminology planning, digitalisation, centralisation

